

Utredning om enprocentregeln

- konstnärlig gestaltning vid ny- om- och tillbyggnationer

Handläggare

Björn Rosborg, utredare, ksf

Tove Sandahl Fransson, kulturstrateg, kuf

Peter Bergman, enhetschef, kuf

Innehåll

Sammanfattning	4
1. Inledning	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syftet	5
1.3 Avgränsning	5
1.4 Metod, material och genomförande	5
1.5 Disposition	5
2. Varför är konstnärlig gestaltning viktig?	6
2.1 Konsten berättar och ger upphov till reflektion och insikt	6
2.2 ...samtidigt som den främjar kreativitet och dialog	6
2.3 ...och därmed gör Huddinge attraktivare	6
3. Begreppet – enprocentregeln	7
3.1 Definition	7
3.2 Tillämpning	7
3.2.1 Tolkningen av regelns tillämpning och omfattning	8
3.2.2 Enskilda satsningar eller en pott/fond	8
3.2.3 Beslut och organisation	8
3.2.4 Bättre processer efterfrågas	9
4. Utblick – erfarenheter från några utvalda kommuner	10
4.1 Haninge	10
4.1.1 Processen, förvaltning och ägande	10
4.1.2 Visdomsord och erfarenheter	10
4.2 Karlstad	10
4.2.1 Processen, förvaltning och ägande	11
4.2.2 Visdomsord och erfarenheter	11
4.3 Sundbyberg	12
4.3.1 Processen, förvaltning och ägande	12
4.3.2 Visdomsord och erfarenheter	12
5. Läget i Huddinge kommun	13
5.1 Konstnärlig gestaltning i Huddinge kommun	13
5.1.1 Översiktsplan 2030	13
5.1.2 Parkprogrammet	13
5.1.3 Huddinge kommuns råd för fysisk planering	14
5.1.4 Fastighetsbolaget	14
5.1.5 Huddinges kulturkostnader	14
6. Slutsatser och rekommendationer	15
6.1 Rekommendation	15
6.1.1 Principiellt ställningstagande	15
6.1.2 Ekonomiska konsekvenser	15
6.1.2.1 Handlingsalternativ	15
6.1.3 Ägande och förvaltande	16
6.1.4 Regelverk och process	16
Bilaga – utblick på ytterligare tre kommuner	18

Sammanfattning

Konstnärlig gestaltning i det offentliga rummet bidrar till att utveckla Huddinge som en attraktiv kommun för invånare, besökare och näringsliv. Den offentliga konsten speglar vår historia och nutid, men är också en betydelsefull beståndsdel i att bygga broar och skapa möten mellan människor oavsett bakgrund.

Utredningen har, på uppdrag av kommunfullmäktige, med ett brett perspektiv undersökt hur kommunen ska arbeta med frågor rörande konstnärlig gestaltning vid ny-, om- och tillbyggnationer av byggnader, lokaler och anläggningar.

Enprocentregeln innebär att ca en procent av budgeten för ett byggprojekt (vid nybyggnation, om- eller tillbyggnad) avsätts till bild- eller formkonstnärlig gestaltning. I utredningens utblick redovisas många kommuner som ger återkommande uppdrag i konstnärlig gestaltning. Inriktning, omfattning och arbetsätt skiljer sig emellertid åt mellan de olika kommunerna. Enprocentregeln framstår mer som en ekonomisk princip som fått två områden att mötas – byggsektorn och kultursektorn – än som en rigid och riksövergripande regel med enhetliga tillämpningsföreskrifter.

Huvuddelen av Huddinges offentliga konst tillhör kommunens fastighetsbolag som under åren gjort stora satsningar inom området. Men även i Huddinges offentliga miljöer, såsom parker, torg eller lekplatser, förekommer konstnärlig gestaltning om än i begränsad utsträckning.

Utredningen föreslår att Huddinge kommun ska tillämpa enprocentregeln och göra avsättningar till konstnärlig gestaltning när kommunen bygger nya verksamhetslokaler och större parkanläggningar på allmänna platser som finansieras med skattemedel.

Utredningen anser att regeln bara ska tillämpas på anläggnings- och byggprojekt med en budget på över 5 miljoner. För att möjliggöra ett långsiktigt och systematiskt arbetssätt bör konststatsningarna utgå från en fast årlig budget.

Trots svårigheter med att uppskatta storleken på de investeringar som modellen baseras på är det inte osannolikt, mot bakgrund av byggtakten i kommunen, att enprocentregeln skulle generera avsättningar till konstnärlig gestaltning på runt 5 miljoner årligen. Vill man ha flera handlingsalternativ med olika ekonomiska utfall är det bara att utgå från olika procentsatser och ändra de investeringsområden som regeln ska tillämpas inom.

Utredningen föreslår att kommunen tar fram en konstpolicy som reglerar syfte och mål med Huddinges satsningar på konst. Utifrån den beslutade konstpolicyn och aktuella projektlistor på kommande projekt från samhällsbyggnadsavdelningen ansvarar kultur- och fritidsförvaltningen årligen för att ta fram beslutsunderlag till relevant politiskt forum rörande vilka områden och byggprojekt som ska bli föremål för konstnärlig gestaltning samt ekonomisk fördelning dem emellan. Som en följd kommer det att behövas ökning av de personella resurserna för att administrera tillämpning av enprocentregeln.

Kommunens tillämpning av enprocentregeln och dess regelverk och processer bör utvärderas efter 3 år för att se om syftet med reformen uppfyllts och att arbetet bedrivs effektivt.

1. Inledning

1.1 Bakgrund

2015 inkom ett medborgarförslag om att Huddinge kommun bör införa enprocentregeln. Enprocentregeln innebär att ca en procent av budgeten vid ny-, om-, eller tillbyggnationer av byggnader, lokaler och anläggningar investeras i konstnärlig gestaltning och utsmyckning.

Ärendet behandlades i kommunfullmäktige den 14 november 2016. I protokollet från sammanträdet står att ”huruvida enprocentregeln är lämplig att tillämpas på samtliga av kommunens ny- om- och tillbyggnationer eller om ställningstagandet till konstnärlig gestaltning ska ske särskilt i varje projekt bör dock utredas” och kommunstyrelsen och kultur- och fritidsnämnden fick tillsammans uppdraget att göra en sådan utredning.

1.2 Syftet

Syftet med utredningen är att med ett brett perspektiv undersöka hur kommunen ska arbeta med frågor rörande konstnärlig gestaltning vid ny-, om- och tillbyggnationer av byggnader, lokaler och anläggningar.

De förslag och rekommendationer som utredningen presenterar ska innefatta översiktliga processbeskrivningar och kostnads- och konsekvensanalyser.

Det ska även framgå av utredningen vem som ska äga, förvalta och ansvara för konsten samt vilka eventuella regelverk och riktlinjer som behöver tas fram.

1.3 Avgränsning

Utredningen omfattar inte privata fastighetsägare som tillhandahåller kommunal service på sin fastighet eller utbyggnad av allmän plats där gatukostnadsreglementet tillämpas. Inte heller omfattas allmänna anläggningar som finansierats med exploateringsbidrag från privata fastighetsägare.

1.4 Metod, material och genomförande

Forskning inom området har studerats, liksom dokument från Konstnärsnämnden, fastighetsbolag och andra kommuner. Några inom området framträdande kommuner har också intervjuats för att få en djupare insikt om tillämpningen av och omfattningen på deras respektive system.

1.5 Disposition

I kapitel två förklaras varför konstnärlig gestaltning är viktig och i det därpå följande kapitlet förklaras begreppet enprocentregeln, dess historik och tillämpning. I det fjärde kapitlet presenteras några goda exempel på kommuner som arbetat länge och systematiskt med denna fråga och i det femte beskrivs nuläget i Huddinge kommun rörande konstnärlig gestaltning. Det avslutande sjätte kapitlet innehåller slutsatser och rekommendationer.

2. Varför är konstnärlig gestaltning viktig?

2.1 Konsten berättar och ger upphov till reflektion och insikt...

Ett konstverk kan säga något om platsen den befinner sig i genom att berätta en historia, få oss att tänka i nya banor samt aktiverar synen på den miljö som berörs. Här finns en potentiell kraft i att belysa nya värden och samtidigt omförhandla platsens villkor. Konsten kan både vara av tillfällig karaktär eller mer permanent i sin utformning.

Konsten kan även vara nytto-baserad, exempelvis genom att verka identitets- och trygghetskapande. Den konstnärlig gestaltning främjar då folkhälsan genom att skapa delaktighet och trygghet i lokalsamhället.

Offentlig konst är en viktig beståndsdel i samhället eftersom den erbjuder direkt tillgång till gestaltning och visuella uttryck. Den offentliga konstens plats i samhället är att förse invånare med konstverk som ger upphov till frågor, diskussioner och kunskap, men inte minst förskjuter den perspektiv. Konsten blir då en viktig del i att förvalta, men också förnya, vårt gemensamma kulturarv.

2.2 ...samtidigt som den främjar kreativitet och dialog...

En konstnär med ett utsmyckningsuppdrag tar sig an platsen genom ett samspel av research, kreativitet och närvaro. Processen liknar forskarens då den ofta är undersökande och analyserande och utgår numera allt oftare från samhällsfrågor. På senare år har den offentliga konsten öppnat upp för en dialog med invånare inom ramen för deltagandeprocesser.

Exempelvis kan unga vara delaktiga i det konstnärliga arbetet och medverka till att konstverket gestaltar historier specifika för platsen och sin samtid. På så sätt blir offentlig konst del av vårt kulturarv och en viktig del av platsens identitet. På så vis skänker konsten framtida generationer värden att vara stolta över.

2.3 ...och därmed gör Huddinge attraktivare

Konstnärlig gestaltning i det offentliga rummet bidrar till att utveckla Huddinge som en attraktiv kommun för såväl invånare, besökare och näringsliv. Den offentliga konsten speglar vår historia och nutid, men är också en betydelsefull beståndsdel i att bygga broar och skapa möten mellan människor oavsett bakgrund.

Huddinge expanderar och i byggandet av två regionala stadskärnor är det viktigt att kommunen agerar möjliggörare för innovation och möten över gränser. Konsten står inte för sig själv utan är en del av det offentliga samtalet genom att både understödja och tydliggöra olika demokratiska processer, och därigenom vara tillgänglig för alla och på lika villkor.

Det är också viktigt att betona att konsten genererar estetiska värden, uppmuntrar till en levande stadsmiljö samt förstärker en positiv och samtida bild av Huddinge.

3. Begreppet – enprocentregeln

3.1 Definition

Enprocentregeln innebär att ca en procent av budgeten för ett byggprojekt (vid nybyggnation, om- eller tillbyggnad) avsätts till bild- eller formkonstnärlig gestaltning. Redan 1937 sjuöskades principer i en statlig utredning som avsåg statliga nybyggnationer.¹

Genom enprocentregeln kunde ett stabilt och mer långsiktigt ekonomiskt utrymme skapas för konsten i planeringen och byggandet av offentliga miljöer. Med dagens perspektiv på 1900-talet är det tydligt att enprocentregeln haft en stor betydelse för konstnärers medverkan och konstens plats i utformningen av modernismens offentliga byggnader och miljöer.

Enprocentregeln har aldrig varit en enhetlig regel utan mer en ekonomisk princip som fått två politikområden att mötas; byggsektorn och kultursektorn och där kultursektorn tillförs anslag från en mer penningstark sektor. Men även byggbolag och fastighetsföretag kan ses som vinnare då den byggnadsanknutna konsten tillför byggnaderna ett mervärde.

3.2 Tillämpning²

Konstnärsnämnden är en statlig myndighet under kulturdepartementet och har regeringens uppdrag att främja konstnärers villkor bl.a. genom att sprida kunskap om konstnärers förutsättningar för konstnärligt skapande. År 2013 beslöt nämndens styrelse att genomföra en undersökning om, och i så fall hur, stat, kommuner och landsting idag tillämpar enprocentregeln, eller om regeln ersatts av andra former av samverkan för konstnärlig gestaltning av offentliga miljöer.³ Några exempel på undersökningens resultat:

- 44 kommuner och 11 landsting/regioner uppger att man fattat principbeslut om enprocentregeln, men betydligt fler än de som fattat principbeslut, 67 procent av kommunerna och 96 procent av landsting/regioner, ger konstnärer uppdrag i konstnärlig gestaltning.
- Intresset för offentlig miljö, stora ombyggnadsbehov och kultursamverkansmodellen har skapat ett nyväckt intresse för enprocentregeln.
- Att offentliga beställare genomför offentlig upphandling innebär att fler konstnärer kan komma i fråga. Upphandlingsförfarandet måste dock förenklas och konstnärlig kompetens är viktig i en beslutsfattande jurygrupp.
- Konstnärlig gestaltning av offentlig miljö är en tydligt definierad och ekonomiskt betydelsefull arbetsmarknad för bild- och formkonstnärer. I runda tal kan konstateras att det gav minst 300 konstnärer gestaltungsuppdrag och minst 50 konstnärer deltog i planerings- och byggprojektgrupper under 2011.

¹ Proposition 1937:57

² Ingen regel utan undantag – enprocentregeln för konstnärlig gestaltning av offentlig miljö. Rapport från Konstnärsnämnden 2013.

³ Undersökningen är avgränsad till den byggnadsanknutna konsten, situationer där konstnärer ges i uppdrag att konstnärligt gestalta offentliga miljöer.

3.2.1 Tolkningen av regelns tillämpning och omfattning

Inom vilka områden tillämpas enprocentregeln och vilka ”byggprojekt” omfattas? Rör det enbart verksamhetslokaler eller ska också bostäder och yttre miljöer som parker och vägar inkluderas?

En snabb utblick på några kommuner 2013 visade också att tillämpningen skiljde sig åt. Haninge avsatte exempelvis en procent av kommunens *lokalinvesteringsbudget* medan Värnamo utgick från kommunens *nettoinvesteringsbudget* och Göteborgs stads riktlinjer gällde vid ny, om- och tillbyggnader av *lokaler och bostäder*.

Konstnärsnämndens utredning från 2013 visar att av de kommuner som tillämpar enprocentregeln använder samtliga den när det gäller nybyggnation av lokaler, men enbart 60 procent vid om- och tillbyggnad. Än färre, endast 30 procent, använder regeln för den yttre miljön, dvs. byggnation av park, vägar och andra allmänna platser.

Regeln omfattar de egna förvaltningarna och betydligt mer sällan allmännyttiga bolag. Det senare enbart i 24 procent av kommunerna och 13 procent av landstingen/regionerna. Av Konstnärsnämndens utredning framgår dock att även om kommunen inte tillämpar enprocentregel för de allmännyttiga fastighetsbolagen så svarade fem stycken, varav Huddinge var en, att man ändå rekommenderar att det avsätta medel för offentlig konst.

3.2.2 Enskilda satsningar eller en pott/fond

Enligt Konstnärsnämnden är det vanligast att enprocentregeln tillämpas inom ramen för enskilda byggprojekt. Det finns emellertid kommuner som uppger att man avsätter/fonderar en procent av investeringsanslaget för all ny-, om-, och tillbyggnad under året. Beloppet är då inte direkt kopplat till något enskilt byggprojekt, utan det är fullt möjligt att satsa på konstnärlig gestaltning på valfri plats i kommunen.

Flera har också angivit att det bara är byggprojekt över en viss storlek som kommer i fråga för konstnärlig gestaltning, men med en ”fondmodell” finns möjlighet att samla medel även från mindre byggprojekt och använda dem flexibelt för olika gestaltungsuppdrag.

3.2.3 Beslut och organisation

Var tas besluten rörande den konstnärliga gestaltningen i offentlig miljö; på politisk nivå eller på förvaltningsnivå? Och i vad mån finns det organiserat förvaltningsövergripande samverkansgrupper?

Det vanligaste är att den nämnd som hanterar kulturfrågorna också beslutar om uppdragen om konstnärlig gestaltning – det kan vara kultur-, kultur- och fritids- eller kultur- och utbildningsnämnd. I några enstaka fall är det inom en teknisk nämnd eller en samhällsbyggnadsnämnd.

Många kommuner har instiftat konstnärliga råd som är sammansatta på olika sätt men har det gemensamt att de bereder förslag inför ett förvaltningschefs- eller politiskt beslut. Ibland beslutar de även själva om den konstnärliga gestaltningen.

3.2.4 Bättre processer efterfrågas⁴

Enligt Sveriges Television råder det generellt positiva tongångar kring enprocentregeln. Men i den granskning SVT gjorde hösten 2016 framhåller konsthandläggare i landsting/regioner att hanteringen av enprocentregeln kräver bättre processer och tydligare riktlinjer. Förståelse för att den konstnärliga processen tar tid och att det måste finnas utrymme för att kunna inkludera den estetiska kompetensen i byggprocessen är grundläggande för att nå framgång. Därför krävs i första hand vägledande policydokument, men även rutiner som säkerställer att man också tillämpar dem.

⁴ Publicerad på SVTs hemsida 17 november 2016

4. Utblick – erfarenheter från några utvalda kommuner

Som framgår av kapitel tre så är det många kommuner som ger återkommande uppdrag i konstnärlig gestaltning. Nedan har gjorts ett axplock av några av de kommuner som medvetet och systematiskt arbetat med varianter på enprocentregeln och brukar framhållas som goda exempel på dess tillämpning.

4.1 Haninge

Regeln om avsättningar av medel för konstnärlig gestaltning har funnits i kommunen i 18 år och kan ha varit kontroversiell då den infördes, men ligger i dag helt i linje med att göra stad av förorten.

De medel som genereras genom enprocentregeln styrs inte av var det byggs, vilket betyder att det finns ett stort mått av frihet rörande var den konstnärliga gestaltningen ska placeras. Framför allt satsas på konst i anslutning till allmänna platser som torg och parker eller i verksamhetslokaler som skolor och allaktivitetshus etc.⁵

Några explicita kriterier för gestaltningen utöver att den ska tas fram i delaktighet med brukare eller olika målgrupper finns inte.

4.1.1 Processen, förvaltning och ägande

Först identifieras en plats eller ett område med behov av offentlig konst. Sedan bestäms den typ av konstverk som eftersöks i ett uppdragsprogram.

Intendenten på kultur- och fritidsförvaltningen tar fram ett förslag på tre konstnärer för samrådsgruppen. Brukare och samverkansgrupper finns också med i processen så att verket ska vara välkommet när det är på plats.

En samrådsgrupp – bestående av verksamhetschef med konstansvar, konstintendent, stadsarkitekter, stadsträdgårdsmästare, tre förtroendevalda och även ibland med representanter från gatu- och markavdelningen – bereder ärendet innan kultur- och fritidsnämnden fattar beslut. Varje konstnärlig gestaltning kommer till som ett enskilt projekt och följer en rad rutiner, dvs. allt från skissuppdrag till besiktning av konstverket.

Det är framför allt kultur- och fritidsförvaltningen och stadsbyggnadsförvaltningen som är involverade i processen. De som beslutar är kultur- och fritidsnämnden efter bredning i samrådsgruppen. Kultur- och fritidsnämnden äger konstverket och ansvarar för driften.

4.1.2 Visdomsord och erfarenheter

Framgångsfaktorer är bland annat att inte komma in för sent i plan- och byggprocessen och vara tydliga i avtalsskrivning med konstnärer så att det klart framgår vem som gör vad och vem som ansvarar för vad. Det är också viktigt att säkerställa i beställningarna att verken ska kunna drifvas över tid.

4.2 Karlstad

Syftet med att införa enprocentregeln var dels att få in mer konst i det offentliga rummet, dels att konsten skulle bli en del i byggprocessen. Utredningen om hur

⁵ Medlen söks årligen genom ett tjänsteutlåtande rörande investering.

det skulle organiseras gjordes av teknik- och fastighetsförvaltningen, kultur- och fritidsförvaltningen och stadsbyggnadsförvaltningen tillsammans.

Reglerna tillämpas bara på objekt med en budget på över 5 miljoner. Och på listan över dessa objekt väljer rådet ut dem man anser bör ha en konstnärlig gestaltning. Detta betyder att vissa gestaltningar i anslutning till ett byggprojekt kan få en större budget medan andra projekt blir helt utan konstverk.

Beslut och budget ligger hos teknik- och fastighetsnämnden och dess förvaltning.

4.2.1 Processen, förvaltning och ägande

Det är rådet för konstnärlig gestaltning som föreslår vilka projekt som omfattas av konstnärlig gestaltning och det är teknik- och fastighetsnämndens arbetsutskott som fattar beslutet.

Om man väljer att enbart anlita en konstnär så får en extern ledamot ur rådet i uppdrag att skriva ett konstnärligt program för projektet. Sedan väljs ett antal potentiella utförare, konstnärer, ut och presenteras för hela rådet. Därefter bestäms vilken konstnär som är lämplig utifrån de kriterier på konstnär och på verk som finns i det konstnärliga programmet, vilket är i linje med det arbets sätt som statens konstråd tillämpar.

Rådet kan också välja att ha en öppen intresseanmälan och därur välja tre konstnärer som ges skissuppdrag. De fasta kriterierna för bedömning av skissuppdrag är platsens identitet, konstnärligt uttryck och originalitet, konstnärlig intention, realiserbarhet, brukarperspektivet samt drift och underhåll.

Utöver ovanstående kriterier tillkommer även mer specifika inför varje uppdrag utifrån dess särart.

Det slutliga beslutet tas av arbetsutskottet i teknik- och fastighetsnämnden. Det är dock inte den konstnärliga kvalitén som bedöms utan enbart vad som är tekniskt genomförbart. Det konstnärliga ansvarar rådet för och vid ett röstningsförfarande är de externa i majoritet.

I rådet sitter representanter från kultur- och fritidsförvaltningen, teknik- och fastighetsförvaltningen och stadsbyggnadsförvaltningen. Sedan tas projektledaren för aktuellt bygge med i processen som rör just det projektet.

Rådet tar fram förslag och beslut fattas i teknik- och fastighetsnämndens arbetsutskott.

Teknik- och fastighetsförvaltningen äger och förvaltar den konstnärliga gestaltningen.

4.2.2 Visdomsord och erfarenheter

Framgångsfaktorer är att involvera alla berörda förvaltningar i arbetet så att alla har ett tydligt ansvar. Det är också viktigt att projektledarna för byggprojekten kommer tidigt in i processen så att man t.ex. undviker att ett verk inte går att genomföra av tekniska skäl.

4.3 Sundbyberg

Sundbyberg håller på att ta fram ett förslag till ny översiktsplan som förväntas fastställas under våren 2018 och som avser Sundbybergs utveckling till 2030. I planen har regelverk kring enprocentregeln blivit mer specifikt än det är idag:

”Enprocentregeln är den ekonomiska princip som anger att en (1) procent av produktionskostnaden vid ny-, om- och tillbyggnation ska avsättas för konstnärlig gestaltning. Detta gäller hus, gator, torg och parker. Produktionskostnaden definieras som byggkostnader inklusive byggherrekostnader. Vid husproduktion exkluderas kostnader för VA, markköp och -arbete. Undantagna från huvudregeln är projekt under 200 prisbasbelopp samt projekt av övervägande teknisk karaktär t.ex. stambyten, tillgänglighetsanpassningar, ventilation eller liknande.”

Under hösten 2017 tog kultur och fritidsförvaltningen fram ett kulturpolitiskt program i vilket även stadens konstpolicy ska beskrivas. I dagsläget finns det inga officiella kriterier för den konstnärliga gestaltningen.

4.3.1 Processen, förvaltning och ägande

Stadsledningskontoret (Exploateringsenheten/Planenheten), Kultur och fritid och Stadsmiljö och service (Projektenheten) är de förvaltningar som är involverade i systemet. Ansvaret för gestaltningen ligger hos förvaltningen som driver projektet och den konstansvarige har en rådgivande roll.

Ansvaret för stadens fasta konstsamling ligger hos Stadsmiljö och service däremot förvaltas samlingen av Kultur och fritidsförvaltningen i ett bra samarbete med tidigare nämnd förvaltning.

4.3.2 Visdomsord och erfarenheter

En framgångsfaktor är att skapa en ordentlig budget för skötsel/underhåll av den fasta konsten och rutiner kring vilken förvaltning som tar ansvar för vad, i fall av återkommande skötselrutiner och eventuella skador.

För att konsten ska kunna ha möjlighet att påverka helhetsgestaltningen så är det bäst när konsten kan blandas in så tidigt som möjligt i processen.

För ytterligare tre exempel på kommuner som tillämpar enprocentregeln i en eller annan form – Järfälla, Sundsvall och Göteborg – se bilaga.

5. Läget i Huddinge kommun

5.1 Konstnärlig gestaltning i Huddinge kommun

Huddinge kommun har inte arbetat aktivt med enprocentregeln men ger regelbundet uppdrag till konstnärer rörande offentlig miljö. Eftersom det inte finns något heltäckande register över den offentligt ägda konsten är det något oklart var den beställda konsten går att finna i dagsläget.

Tefatsrondellerna i Kungens kurva hör hit, liksom konstverken vid rulltrappan i Flemingsberg. I flera park- och torguppställningar har på senare år olika konstnärliga inslag inbegripits, exempelvis ekorrarna i Skeppsmyreparken och lekskulpturer i Visättra naturlekplats.

Det har också drivits flera projekt där Huddingebor getts möjlighet att påverka sin yttre miljö. Som exempel kan nämnas Visättra entré där boende fick lämna in bilder och föremål som representerade Visättra och som sedan tolkades till dekorativa mönster i markbeläggningen.

Under hösten 2016 tog kultur och fritidsförvaltningen fram en process för beställande och framtagande av offentlig konst som tillämpades i samband med planeringen av ett nytt torg; Karin Boyes plats. Processen utmynnade i att en konstnär fick uppdraget att gestalta torget med en skulptur som anknyter till den kända författarinnan.

I Huddinges offentliga miljöer, såsom parker, torg eller lekplatser, förekommer dock konstnärlig gestaltning i begränsad utsträckning.

Huvuddelen av kommunens offentliga konst tillhör kommunens fastighetsbolag som under åren gjort stora satsningar inom området.

Utöver detta finns också en stor koncentration av offentliga konstverk i anslutning till Karolinska universitetssjukhuset i Huddinge genom Stockholms läns landsting och Södertörns högskola genom fastighetsbolaget Akademiska Hus.

5.1.1 Översiktsplan 2030

Huddinge kommuns översiktsplan 2030 är vägledande i arbetet med den fysiska miljön och har därmed en stor betydelse för den långsiktiga utvecklingen.

Den övergripande inriktningen i översiktsplanen är en långsiktig hållbar utveckling genom att skapa levande stadsmiljöer som underlättar ett bra vardagsliv samtidigt som större grönområden värnas och klimatutsläppen minskar.

I översiktsplanen lyfts bland annat vikten av att satsa mer på utformningen av det offentliga rummet, det vill säga gator, parker, torg och andra mötesplatser, och att komplettera dessa platser med offentlig konst.

5.1.2 Parkprogrammet

I Huddinge kommuns parkprogram anges att fler konstnärliga utsmyckningar ska skapas i den offentliga miljön. De senaste två åren har därför trafik och landskapssektionen samverkat med kultur och fritidsförvaltningen i specifika projekt.

5.1.3 Huddinge kommuns råd för fysisk planering

Huddinge kommuns råd för fysisk planering är organisatoriskt knutet till kommunstyrelsen. Rådets uppgift är att planera, genomföra och utvärdera möten/rådslag med invånarna där man belyser kommunens förslag till fysisk planering för olika områden utifrån ett flertal aspekter – utformning/gestaltning, miljö, trygghet, näringsliv och social hållbarhet.

Rådet ska även värna och utveckla skönhetsvärden hos byggnader och i den fysiska miljön i Huddinge och årligen dela ut skönhetspriset till en byggnad eller anläggning som förtjänar uppmärksamhet för sitt bidrag till ett vackrare Huddinge.

5.1.4 Fastighetsbolaget

I ett remissvar hösten 2016 till ett medborgarförslag angående konstnärlig utsmyckning angav Huga Fastigheter AB att de installerar konst som tas med i investeringsbudgeten för de olika byggprojekt som Huddinge beställer av fastighetsbolaget. Dessa investeringsmedel beslutas av Huddinge kommun. Det kan vara olika typer av konst som byggs in i fastigheterna och som ska tillföra hyresgästerna mervärden utöver arkitekturen

Ett utkast till konstpolicy togs också fram under begynnelsen av 2017 med målet att den skulle beslutas av styrelsen i september. Då det fanns mer akuta frågor på agendan inför delningen av bolaget kom policyn aldrig att fastställas.

Emellertid har det även tidigare, utan policy men av ”gammal hävd”, avsatts en halv procent vid nybyggnationer. Regeln har dock inte varit ett skall-krav utan många gånger har en lägre procentsats (eller ingen alls för vissa projekt) använts, särskilt vid större investeringar.

En upphandlad konsult har använts vid den konstnärliga utsmyckningen och kostnaderna för denne har ingått i den halva procenten. Processen har gått till så att konsulten gjort ”grundarbetet” och tar fram ett förslag med hjälp av en jury med representanter från Huga, KSF och verksamheten.

Befintlig konst finns dokumenterad och registrerad. En särskild värdering ska göras av den lösa konsten som uppgår till ca 400 objekt och betingar ett ungefärligt värde på 2 miljoner.

5.1.5 Huddinges kulturkostnader

I Myndigheten för kulturanalys rapportering konstateras att Sveriges kommuner lägger allt mer pengar på kultur. Samtidigt kan noteras i mätningar av kommunernas kulturkostnader per invånare att Huddinge hamnar långt ner på listan. Kulturen stod för ca 1,3 procent av kommunens budget 2016 och Huddinge är därmed långt ifrån att vara bland länets tre bästa kommuner inom det området.⁶

⁶ Myndigheten för kulturanalys, Samhällets utgifter för kultur 2016, Kulturfakta 2017:4

6. Slutsatser och rekommendationer

Syftet med utredningen har varit att undersöka hur kommunen ska arbeta med frågor rörande konstnärlig gestaltning vid ny-, om- och tillbyggnationer av lokaler och anläggningar. De rekommendationer som lämnas innefattar ett förslag till principiellt ställningstagande, ekonomiska konsekvenser med handlingsalternativ samt översiktliga processbeskrivningar.

6.1 Rekommendation

6.1.1 Principiellt ställningstagande

Konsten berättar och ger upphov till reflektion och insikt samtidigt som den främjar kreativitet, dialog och gör Huddinge attraktivare. Mot den bakgrunden finns skäl att tillämpa enprocentregeln (1 procent) och göra avsättningar till konstnärlig gestaltning när kommunen bygger nya verksamhetslokaler och större parkanläggningar på allmänna platser som finansieras med skattemedel.

Bland flera av de kommuner som studerats kan man se att det finns ett ”golv” för när principen ska tillämpas även om nivån på golvet varierar. Utredningen föreslår att regeln bara ska tillämpas på objekt med en budget på över 5 miljoner.

För att möjliggöra ett långsiktigt och systematiskt arbetssätt bör konststatsningarna utgå från en fast årlig budget. Det innebär större frihet då den konstnärliga gestaltningen inte måste vara kopplad direkt till ett specifikt byggprojekt. Hur en sådan fast årlig budget bäst skulle kunna utformas måste bli ett uppdrag att titta vidare på om kommunen väljer att tillämpa enprocentregeln.

Kommunens tillämpning av enprocentregeln och dess regelverk och processer bör utvärderas efter 3 år för att se om syftet med reformen uppfyllts och att arbetet bedrivs effektivt.

6.1.4.4 Ekonomiska konsekvenser

Behovet av verksamhetslokaler är stort och enligt Huddinge Samhällsfastigheter AB är det inte orealistiskt att nyproduktionen hamnar på mellan 400-500 miljoner/år de kommande åren.

Även samhällsbyggnadsinvesteringar förväntas vara omfattande den närmsta tiden, däremot är beloppen för de större parkanläggningarna som föreslås omfattas av principen betydligt lägre. Det bör dessutom påpekas att anläggandet av en park kan helt eller delvis finansieras av externa fastighetsägare och avseende den delen får inte kommunen enligt lag ställa krav på medfinansiering av konst.

Trots vissa svårigheten med att uppskatta storleken på de investeringar som modellen baseras på är det inte osannolikt, med tanke på byggtakten i kommunen, att enprocentregeln skulle generera avsättningar till konstnärlig gestaltning på runt 5 miljoner årligen.

6.1.2.1 Handlingsalternativ

Vill man ha flera handlingsalternativ med olika ekonomiska utfall är det bara att utgå från olika procentsatser och ändra de investeringsområden som regeln ska tillämpas inom.

Om även Hüge Bostäder AB skulle avsätta medel för konstnärlig gestaltning motsvarande en procent av sina nyinvesteringar skulle de ovan angivna beloppen öka med ytterligare ca 2 miljoner då Hüge planerar att investera runt 1 miljard under de kommande fem åren i nyproduktion (200 miljoner årligen i genomsnitt). Detta borde dock i sådana fall regleras i kommunens ägardirektiv.

6.1.3 Ägande och förvaltande

För lokaler som kommunen beställer av Huddinge Samhällsfastigheter AB står fastighetsbolaget för investeringen i byggnation, inklusive den konstnärliga gestaltningen, och bör då äga och förvalta den.

Avseende konstnärlig gestaltning som genereras av byggandet av parkanläggningar måste kommunen avsätta medel i investeringsbudgeten och äger då gestaltningen och måste då avsätta resurser för dess drift och underhåll.

6.1.4 Regelverk och process

6.1.4.1 Konstpolicy

Utredningen föreslår att kommunen tar fram en konstpolicy som reglerar syfte och mål med kommunens satsningar på konst samt den procentsats som ska avsättas vid nybyggnationer.

6.1.4.2 Beslutsprocess

Utifrån den beslutade konstpolicyn och aktuella projektlistor på kommande projekt från samhällsbyggnadsavdelningen ansvarar kultur- och fritidsförvaltningen årligen för att ta fram beslutsunderlag till relevant politiskt forum rörande vilka områden och byggprojekt som ska bli föremål för konstnärlig gestaltning samt ekonomisk fördelning dem emellan.

6.1.4.3 Riktlinje för konstnärlig gestaltning

Riktlinjer som tydliggör roller och ansvar vid framtagande av konstnärliga gestaltungsprojekt bör tas fram. Riktlinjerna ska även beskriva den process som kommunen tillämpar samt innefatta plan för underhåll och eventuell gallring.

6.1.4.4 Projektgrupp

För att genomföra ett fastställt konstprojekt ska kultur- och fastighetsförvaltningen ansvara för att en projektgrupp tillsätts. Projektgruppen bör ha teknisk kompetens, kunskap om berörda projekt, konstkompetens och kunskap om verksamheten eller eventuell tematik. Detta innebär att projektgruppen bör bestå av representanter från natur- och byggnadsförvaltningen, samhällsbyggnadsavdelningen på kommunstyrelsens förvaltning, kultur- och fritidsförvaltningen, representant från verksamheten (t.ex. skola) och/eller civilsamhället samt eventuellt Huddinge Samhällsfastigheter AB. Vid behov tas extern konstkonsult in (alternativt används intern kompetens) som då måste finansieras inom budgeten för det specifika konstprojektet. Utöver konstpolicy och riktlinje för konstnärlig gestaltning följer projektgruppens arbete den rådande processen för konstnärlig gestaltning.

Det huvudsakliga ansvaret för regeln kommer ligga på kultur- och fritidsnämnden i nära samarbete med övriga berörda förvaltningar och Huddinge samhällsfastigheter AB. Utifrån Huddinges framtida befolkningsökning och den byggtakt det innebär kommer behovet av kompetens både vad gäller

beslutsprocessen och varje specifikt projekt behöva utökas i form av personella resurser på kultur- och fritidsförvaltningen. Uppskattningsvis kommer det sammantaget att röra sig om minst 1 årsarbetstid beroende på byggtakt. Vid behov tas som beskrivet ovan extern konstkonsult in som då finansieras av respektive konstprojekt.

Bilaga – utblick på ytterligare tre kommuner

Järfälla

Enprocentregeln infördes redan i mitten av 60-talet. Regeln är idag inskriven i kommunens översiktsplan och gäller främst skolor, förskolor, gruppboenden, äldreboenden, och i viss mån andra kommunala verksamheter.

Regeln tillämpas enbart vid nybyggnation. Det förekommer dock att kommunen skjuter till medel vid ombyggnation och då finns ett maxtak på 100 tkr för inköp av konstverk. Det finns ingen pott utan konstnärlig gestaltning sker i varje enskilt projekt.

Kulturförvaltningen har ett samarbetsavtal med bygg- och miljöförvaltning. Halvårsvis har kulturförvaltningen möten med fastighetschef och projektledare på bygg- och miljöförvaltningen. Utifrån en lista på byggobjekt fattar man sedan beslut om vilka insatser man ska göra.

Processen, förvaltning och ägande

En projektledare utses och presenterar tre konstnärer för en mindre arbetsgrupp. Vid en planerad utsmyckning på en skola så består gruppen exempelvis av projektledaren, rektor och specialintresserad (bildlärare). Vid större projekt anlitas konstkonsult. Representant från fastighetsavdelningen är enbart med som stöd för planeringen.

Vald konstnär får betalt för skiss, och arvoderas under arbetets gång till slutbesiktning av konstverk är på plats.

Efter färdigställandet av den konstnärliga gestaltningen äger och förvaltar respektive enhet/verksamhet skapelsen.

Visdomsord och erfarenheter

Framgångsfaktorerna i själva det praktiska arbetat är att ha små arbetsgrupper och med uttalat brukarfokus. Tänk långsiktigt och brett och var införstådd med eventuella tekniska problem. Betänk exempelvis att en konstnärlig gestaltning som en fontän inte bara är ett vackert uttrycksfullt konstverk, utan att den fordrar mycket anläggningsarbete, fungerar bara under en viss tid av året och kräver mycket underhåll.

Sundsvall

Redan på 90-talet fastställde kommunen ett styrdokument där det slås fast att det vid all ny- och ombyggnation ska avsätta mellan en halv till en procent för konstnärlig gestaltning.

Det är en förhandling vid varje tillfälle med fastighetsförvaltningen om storleken på procentsatsen för konsten. Bygger man exempelvis ett värmeverk i skogen så kanske inget avsätts, medan det kan bli en procent om det är något annat med en större kontaktyta mot befolkningen såsom en simhall eller en förskola.

Systemet håller på att ses över till förmån för en fast årlig budget istället, vilken skulle baseras på en procentsats på ett genomsnitt av vad som ska byggas över tid.

Processen, förvaltning och ägande

Den ansvarige för regeln på kultur- och fritidsförvaltningen går igenom fastighetsförvaltningens objektlistor för att få en uppfattning om vad som är på gång.

En första åtgärd är att bilda en referensgrupp. Om det exempelvis skulle röra en skola behövs då utöver den ansvarige på kultur- och fritidsförvaltningen någon som har tekniska kunskaper och arbetar med själva byggnationen, en lärare från skolan, en intendent från museet och en extern konstnärlig konsult. Det anses viktigt att en majoritet har konstnärlig kompetens.

Gruppen träffas på/vid byggnationen och går igenom förutsättningarna. Vad går att göra tekniskt, var och vad är lämpligt att göra utifrån skolans erfarenheter av var elever vistas t.ex. Utifrån detta bestämmer man sedan plats.

Förfrågningsunderlag görs sedan som en LOU-upphandling. Upphandlingen annonseras och sker i fler olika steg. Först krävs en intresseanmälan där man lämnar en konstnärlig beskrivning. Efter det gör referensgruppen det första urvalet utifrån en poängsättning/viktning individuellt som sammanställts av den ansvarige tjänstemannen och presenteras sedan för gruppen och diskuteras. Redan där brukar ett antal förslag utkristalliseras.

I nästa steg har två förslag valts ut och blir arvoderade (30 tkr) för att göra en skiss eller modell av förslaget. I det skedet är det viktigt att försöka kvalitetssäkra kostnaderna för förslaget och om det är realistiskt att skapa det till offererad kostnad. Ett vinnande förslag koras och väldigt få, om inga, överklaganden brukar göras.

På lång sikt måste all konstnärlig gestaltning underhållas och förvaltas. Däremot är det inte helt glasklart vem som ska göra detta. Ibland är det stadsbyggnadskontoret, ibland fastighetsförvaltningen, ibland museet. Kommunen själv anser att man är otydlig på denna punkt.

Visdomsord och erfarenheter

Utifrån de erfarenheter man har tror Sundsvall att det är bättre med en "budgetpott" än att varje objekt ska generera ett visst belopp för konstnärlig gestaltning just där. Man bli helt enkelt friare att använda medlen och kan då göra det på de ställen som bäst behöver det.

Vid upphandlingen måste man vara glasklar över vad som ska eller inte ska ingå. Fundamentet och vem som står för det brukar vara en stötesten för vissa konstverk.

Göteborg

Syftet med enprocentregeln i Göteborg är att skapa ett stabilt och mer långsiktigt ekonomiskt utrymme för konsten i planeringen och byggandet av offentliga miljöer. Regeln är ett verktyg för hela staden som får byggsektorn och kultursektorn att mötas.

I Göteborg drev kulturnämnden fram regeln och stadsledningskontoret arbetade fram ett tjänsteutlåtande, inte kulturförvaltningen. Processen tog två år innan regeln fastställdes. Kulturnämnden blev processägare och redovisar arbetet till kommunstyrelsen och kommunfullmäktige. "Vi ser det inte som enbart en

kulturfråga, utan det är en ”hela-staden-fråga” och Göteborg konst arbetar tvärsektoriellt i alla projekt” säger en av de intervjuade.

Varje konstprojekt är olikt det andra och metodutveckling sker hela tiden. Tumregeln är att 1 procent av den beslutade byggkostnaden avsätts.

Regeln om 1 procent tillämpas inte på samtliga av kommunens ny- om- och tillbyggnationer av byggnader, lokaler och anläggningar utan sunt förnuft och relevans styr. Det bidrar i sin tur till att förtydliga och ge skäl till för varför konsten är viktig. Det är beställaren som ska motivera gestaltningen.

Rutinbeskrivning är nu på gång angående investeringar. Varje nämnd äger sin egen budget, och samverkar kring beställningar. Konsten ska vara ett strategiskt viktigt verktyg att arbeta med. Beställaren har alltid sista ordet. Inte som med Stockholm konst, som hanterar budget och upphandlingsprocesser ”in house”.

Göteborg tillämpar en lägsta kostnadsnivå på 300 tkr när regeln ska tillämpas. Det kan dock finnas behjärtansvärda fall, där budgeten är mindre. Det finns inget kostnadstak.

Processen, förvaltning och ägande

Alla förvaltningar och byggande bolag som anlitas av kommunen är involverade i processen. Administrationen är uppdelad där Göteborg konst inom kulturförvaltningen processleder och hjälper i upphandling. Göteborg konst är en resurs för hela staden. Urvalsprocessen om den konstnärliga gestaltningen är viktig. Göteborg konst måste presentera en bra ”sakframställan” i varje enskilt fall. Detta möjliggörs med hjälp med konstkonsulter i bedömningsgrupper. Slutgiltigt beslut har beställaren. Om det är park och natur så är det den förvaltningen som beslutar i slutändan.

Vem som äger och förvaltar den konstnärliga gestaltningen beror på vem som äger marken. Kommunen praktiserar ”delad vårdnad” om den offentliga konsten. Park och naturförvaltningen förvaltar om det rör kommunens investeringar. Om det är en privat aktör så ligger ansvaret hos dem.

Visdomsord och erfarenheter

Det är viktigt att poängtera att offentlig konstnärlig gestaltning är en hela staden fråga. Det är viktigt att få med sig fastighetskontoret och att de skriver in offentlig konst i markanvisningarna för då får man även med de privata aktörerna. Det är också betydelsefullt att projekten återspeglaras till politikerna en gång per år. Det är då man kan få med sig utvecklingspotentialen och att hålla regeln ständigt aktuell. En konstjurist är bra att ha, samt en konstenhet med sakkunskap.